

УДК 336.77

DOI: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2023-7-11>**Томашук І.В.**доктор філософії з економіки, старший викладач
кафедри економіки та підприємницької діяльності,
Вінницький національний аграрний університет**Томашук І.О.**аспірантка,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЕФЕКТИВНЕ ДЖЕРЕЛО ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано сучасний стан кредитування сільськогосподарських підприємств банківськими установами, напрями стимулювання їх розвитку з боку держави. Встановлено, що серед найважливіших складових господарського механізму є система кредитних відносин, яка має виняткове значення для агровиробництва. Наголошується, що обмеженість власних коштів змушує сільгосппідприємства сподіватися на підтримку з боку держави та зумовлює необхідність розвитку як банківських, так і партнерських форм кредитування. Вказано, що кредитування аграріїв разом із бюджетним фінансуванням є одним із найважливіших зовнішніх джерел інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Зауважено, що однією з найперспективніших форм фінансування аграрних програм і проєктів є інвестиційне кредитування комерційними банками. Стверджується, що основною передумовою динамічного розвитку банківського кредитування в аграрному секторі є забезпечення повернення кредиту за умови дотримання прав кредиторів і позичальників. Зазначається, що об'єктивна необхідність використання кредитних відносин в аграрному секторі економіки пов'язана з особливостями сільськогосподарського виробництва, нерівномірністю руху оборотних коштів підприємств, значними відхиленнями потреби в оборотних коштах від їх фактичної наявності. Надано пропозиції та рекомендації щодо подальшого ефективного фінансування підприємств аграрного сектору економіки України в сучасних умовах господарювання. Зроблено висновок, що інвестиційний кредит є формою фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності, яка здійснюється з метою реалізації розширеного циклу відтворення та спрямована на збільшення капіталу як кредитора, так і позичальника.

Ключові слова: кредитування, сільське господарство, інвестиційна діяльність, фінансові установи, ризики, кредитні ресурси.

Tomashuk Inna

Vinnytsia National Agrarian University

Tomashuk Iryna

National Scientific Center «Institute of Agrarian Economy»

LENDING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES AS AN EFFICIENT SOURCE OF INVESTMENT ACTIVITY

The article analyzes the current state of crediting of agricultural enterprises by banking institutions, stimulation of their development by the state. It was established that among the most important components of the economic mechanism is the system of credit relations, which is of exceptional importance for agricultural production. It is emphasized that the limitation of own funds forces agricultural enterprises to hope for support from the state and makes it necessary to develop both bank and partnership forms of lending. It is indicated that credit for farmers - together with budget financing - is one of the most important external sources of investment activity of agricultural enterprises. It was noted that one of the most promising forms of financing agricultural programs and projects is investment lending by commercial banks. It is claimed that the main prerequisite for the dynamic development of bank lending in the agricultural sector is to ensure the return of the loan, subject to the observance of the rights of creditors and borrowers. It is noted that the objective necessity of using credit relations in the agrarian sector of the economy is related to the peculiarities of agricultural production, the unevenness of the movement of working capital of enterprises, significant deviations of the need for working capital from their actual availability. Proposals and recommendations regarding further effective financing of enterprises of the agrarian sector of the economy of Ukraine in modern business conditions are provided. It was concluded that an investment loan is a form of investment security for production and economic activity, which is carried out with the aim of implementing an extended cycle of reproduction and is aimed at increasing the capital of both the lender and the borrower. Credit resources, as a rule, are attracted to the agricultural sector to increase the production of agricultural products and ensure the competitiveness of agricultural enterprises. Investment lending to agricultural enterprises involves a number of features (as well as other types of lending in the field) due to the specifics of the industry, which necessitates a separate approach to lending, which consists in minimizing credit risk and stimulating the development of investment lending by the state.

Keywords: lending, agriculture, investment activity, financial institutions, risks, credit resources.

Постановка проблеми. Сільське господарство є основною продовольчою галуззю національної економіки, стан якої прямо пропорційно залежить від обсягу вкладених у її розвиток коштів, зокрема, від інтен-

сивності діяльності в аграрній сфері. Активна інвестиційна діяльність підприємств аграрного сектору є запорукою їх стабільного розвитку та досягнення очікуваних результатів.

Від обсягу інвестицій залежить матеріально-технічний стан підприємств, забезпеченість ресурсами, якість трудового потенціалу, кількість продукції, що випускається, рівень рентабельності. Саме прибуткові сільськогосподарські підприємства можуть бути активними учасниками не лише інвестиційного процесу в країні, а й найпривабливішими суб'єктами кредитних відносин [2]. Необхідність й особлива роль кредиту, без якого сільськогосподарське підприємство як товаровиробник не може існувати, зумовлені специфікою його відтворювального процесу [7]. Трансформаційні перетворення та реформування аграрної галузі зумовлюють необхідність переосмислення економічного змісту, ролі та впливу кредитної підтримки на інноваційну діяльність та розвиток аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку та вдосконалення кредитних відносин в аграрному секторі досліджували провідні вчені, зокрема: І. Гончарук, О. Артем'єва, В. Аранчій, О. Зоря, І. Петренко, С. Кисіль, В. Мартишко, Т. Майорова, О. Погріщук, О. Подолянчук, В. Фурман та інші. Їхні дослідження стосуються широкого кола питань, пов'язаних із взаємовідносинами між сільськогосподарськими підприємствами та комерційними банками, створенням спеціалізованої фінансової інфраструктури, орієнтованої на обслуговування аграрного сектору, та ефективністю використання кредитних ресурсів. Однак досить широке коло питань є дискусійним і потребують подальших досліджень та розробок з метою вдосконалення механізмів організації банківського інвестиційного кредитування вітчизняних сільськогосподарських підприємств.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження теоретичних та практичних аспектів формування кредитних відносин у системі фінансового забезпечення інвестиційного розвитку аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах економічної глобалізації, яка охопила всі держави світу, відбувається не тільки перерозподіл фінансових потоків, а й процес активного інвестування капіталу. Саме сільське господарство є перспективним напрямком інвестування капіталу, який дозволить не тільки отримати прибуток від вкладених інвестицій, а й сприятиме позитивному розвитку національної економіки України [7]. Сьогодні важливу роль у стимулюванні інноваційного економічного зростання національної економіки відіграють кредитні ресурси банківського сектору, який є основним джерелом фінансування підприємницької діяльності. Аналіз фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, у тому числі агропромислового комплексу, показує, що агропромислові виробники функціонують переважно за рахунок власних ресурсів, які, хоча і є значними, але недостатніми для забезпечення самофінансування. Одним з варіантів дієвого фінансування сільськогосподарського виробництва є саме його кредитування. Визначення поняття «банківське кредитування АПК» наведено на рис. 1.

В умовах обмеженості власних коштів сільськогосподарські виробники змушені покладатися на державну підтримку та потребують розвитку як банківських, так і партнерських форм фінансування [6]. Проблеми кредитування сільськогосподарських підприємств в Україні можуть бути різноманітними. Деякі з основних проблем включають: високі відсоткові ставки, адже сільськогосподарське підприємство зазвичай мають вузьку маржу прибутку, що ускладнює їм виплату високих відсотків за кредитами.

Відсутність низькодохідної кредитної програми або підтримки з боку держави може бути проблемою для аграрного сектора; високий рівень ризику, адже сільське господарство має свої особливості і ризики, такі як залежність від погодних умов і ринкової нестабільності. Це може спричинити сумніви у банків щодо надання

Рис. 1. Визначення поняття «банківське кредитування АПК»

Джерело: сформовано на основі [1]

кредитів сільськогосподарським підприємствам; недостатня доступність кредитів, адже деякі сільськогосподарські підприємства, особливо невеликі фермерські господарства, можуть мати проблеми з доступом до кредитів через обмежений обсяг кредитних ресурсів або недостатню фінансову здатність для отримання кредиту; відсутність довгострокових кредитів, адже сільськогосподарські підприємства часто потребують довгострокових кредитів для інвестицій у виробничу базу, придбання обладнання та модернізації. Проте, у банківській системі може бути недостатньо пропозицій щодо довгострокових кредитів для цього сектора; відсутність кваліфікованих консультацій, адже багато сільськогосподарських підприємств можуть бути неозибними щодо фінансових і банківських процесів. Відсутність кваліфікованих консультантів у сільському господарстві може ускладнювати процес отримання кредитів та правильного фінансового планування.

Для подолання цих проблем можуть бути запроваджені такі заходи, як:

1. Розробка спеціалізованих кредитних програм та фінансових інструментів для сільськогосподарського сектора.

2. Підтримка держави у встановленні низькодохідних кредитних ліній та стимулів для банків, що надають кредити сільськогосподарським підприємствам.

3. Посилення ролі спеціалізованих аграрних банків та кооперативних установ у кредитуванні сільськогосподарських підприємств.

4. Забезпечення доступу до консультаційних послуг і навчання фермерів у сфері фінансів та кредитування. У табл. 1 наведено фактори, що впливають на стан кредитування сільгоспвиробників.

Кредитування аграрного сектора (АПК) може бути розглянуто як інвестиційний проєкт, оскільки надання фінансової підтримки сільському господарству може принести певний дохід та суттєво вплинути на розвиток цієї галузі. Ось кілька аспектів, які слід враховувати при розгляді кредитування АПК як інвестиційного проєкту:

1. Рентабельність. Інвестор має аналізувати потенційну рентабельність кредитування АПК. Це можна зробити, оцінивши поточний стан сільського господарства, його можливості для збільшення врожайності, використання нових технологій тощо. Слід прорахувати прогностичні показники доходів та витрат для зрозуміння можливостей повернення інвестицій.

Таблиця 1

Фактори, що впливають на стан кредитування сільгоспвиробників

№ з/п	Фактор	Причина
1	Недостатня система захисту прав кредиторів та інвесторів	– Недостатня система захисту прав кредиторів та інвесторів
2	Висока вартість кредитів	– Вартість ресурсів та рівень ризиків, що лежать в їх основі, включаються у вартість фінансування. Як відомо, депозитні ставки в Україні є одними з найвищих в Європі, що робить депозити досить дорогим ресурсом для банків. Недосконале законодавство щодо захисту прав кредиторів, на жаль, призводить до вищого кредитного ризику, що також негативно впливає на кредитні ставки.
3	Високі відсоткові ставки	– Водночас, прибутковість сільського господарства дозволяє фермерам протистояти «зворотному» кредитуванню. Це головним чином є перешкодою при фінансуванні інвестицій, на які потрібно кілька років, щоб окупитися.
4	Облікова ставка НБУ	– Вона визначає прибутковість інструментів управління ліквідністю, наприклад депозитних сертифікатів НБУ. За високої облікової ставки банки більш схильні вкладати вільні гроші в безризикові сертифікати НБУ, ніж у високоризикові кредити. Тому її поступове зниження стимулює банки повертатися до активного відновлення кредитування реального сектору. У 2014 р. облікова ставка НБУ становила 30%. На 16 червня 2023 р. вона становить 25%.
5	Низька якість фінансового планування, обліку та звітності	– Раніше це було нездоланною перешкодою для більшості банків при оцінці сільськогосподарських позичальників МСП (малого та середнього підприємництва). Сьогодні, оцінюючи кредитний ризик в аграрному секторі, банки приділяють більше уваги виробничим та натуральним показникам, ніж офіційній фінансовій звітності. Однак, через погане фінансове планування, аграрії не можуть прийняти обґрунтоване рішення про те, чи мають вони право на отримання банківського кредиту. Фінансова звітність безпосередньо впливає на формальну оцінку кредитного ризику. Неадекватна звітність позичальників призводить до переоцінки ризику та зменшення банківського капіталу.
6	Відсутність достовірної статистики землекористування	– Проблема полягає у відсутності достовірних даних, а не офіційної статистики щодо сівозміни, врожайності тощо, які не завжди відображають реальну ситуацію. Це значно ускладнює процес оцінки потенційних позичальників і збільшує їхні витрати. Для кредитів великим компаніям вартість повномасштабного агроаудиту може бути легко покрита стандартними відсотками за кредитом. Для менших господарств такі витрати є економічно не доцільними.
7	Відсутність ліквідної «твердої» застави	– Земля все ще не може використовуватися як застава за кредитами, а іншого «зайвого» майна у малих фермерів просто немає. Згідно з новими правилами оцінки кредитного ризику, застава майбутнього врожаю більше не враховуватиметься при визначенні розміру кредитного ризику. Це означає, що кредити під заставу майбутнього врожаю прирівнюються до незабезпечених кредитів з точки зору їх впливу на капітал банків. Це ще більше звужує можливості банків при кредитуванні агропідприємств.

Джерело: сформовано на основі [1]

2. Ризики. Інвестор повинен ретельно проаналізувати ризики, пов'язані з кредитуванням АПК. До таких ризиків можуть відноситися погіршення погодних умов, шкідники, коливання цін на сільськогосподарську продукцію, політичні та регуляторні ризики тощо. У даному контексті, аналізуються можливі сценарії та заходи для зменшення цих ризиків.

3. Фінансова підтримка. Розглядаються доступні джерела фінансування для проекту кредитування АПК. Це можуть бути комерційні банки, державні програми підтримки сільського господарства, міжнародні фінансові установи тощо. Слід оцінити вигоди та умови, пов'язані з кожним джерелом фінансування, а також вплив на загальну ефективність проекту.

4. Соціальний вплив. Кредитування АПК може мати значний соціальний вплив на сільські громади та регіони. Це може сприяти зростанню зайнятості, розвитку сільських інфраструктур, зменшенню виробничої залежності від імпорту тощо. Варто розглянути ці соціальні вигоди та їх потенційний вплив на довгостроковий розвиток сільського господарства.

5. Супровід проекту. Важливо мати експертну підтримку під час реалізації проекту кредитування АПК. Залучення консультантів, юристів, експертів з сільського господарства допоможе зменшити ризики та забезпечити успішну реалізацію проекту. Це лише загальний огляд того, як кредитування АПК може бути розглянуто як інвестиційний проект. Перед прийняттям рішення слід провести детальний аналіз кожного конкретного проекту з урахуванням місцевих умов та особливостей ринку. На рис. 2 наведена схема взаємозв'язку окремих елементів механізму кредитування інвестиційних проектів.

Крім того, особливістю банківського кредитування інвестиційних проектів, що відрізняє його від інших видів кредитування, є те, що воно мусить одночасно відповідати вимогам Закону України «Про інвестиційну діяльність», який регламентує здійснення

інвестиційної діяльності в цілому на території України, та вимогам законодавчих і нормативних актів, які регулюють банківську діяльність стосовно кредитування [5].

На рис. 3 наведено критерії оцінювання банками позичальника-агровиробника під час кредитування.

На жаль, аграрний сектор економіки протягом останніх років працює аритмічно, що не завжди забезпечує розширене відтворення, не дає змоги розробити довготермінову стратегію розвитку, не розв'язуються проблеми соціального спрямування [4; 6]. У даному контексті, кредитування може бути ефективним засобом розвитку сільськогосподарських підприємств з кількох причин:

1. Фінансова підтримка. Кредити надають підприємствам доступ до необхідних фінансових ресурсів для придбання сільськогосподарської техніки, землі, насіння, добрив та інших матеріалів. Це допомагає підвищити виробничі масштаби, вдосконалити технології та підвищити продуктивність.

2. Інновації та модернізація. За допомогою кредитів сільськогосподарські підприємства можуть впроваджувати нові технології, вдосконалювати існуючі процеси та здійснювати модернізацію обладнання. Це дозволяє збільшити ефективність виробництва та знизити витрати на операції.

3. Розвиток інфраструктури. Кредити можуть використовуватися для розвитку сільської інфраструктури, такої як будівництво і покращення систем зрошення, доріг, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції. Це стимулює зростання сектора, покращує умови праці і збільшує продуктивність.

4. Розширення виробництва. Завдяки доступу до кредитів сільськогосподарські підприємства можуть розширювати свої виробничі масштаби, збільшувати площу оброблюваної землі, збагачувати агротехнічні культури та розширювати асортимент продукції. Це дозволяє збільшити обсяги виробництва та покращити економічні показники підприємства.

Рис. 2. Схема взаємозв'язку окремих елементів механізму кредитування інвестиційних проектів

Джерело: сформовано на основі [11]

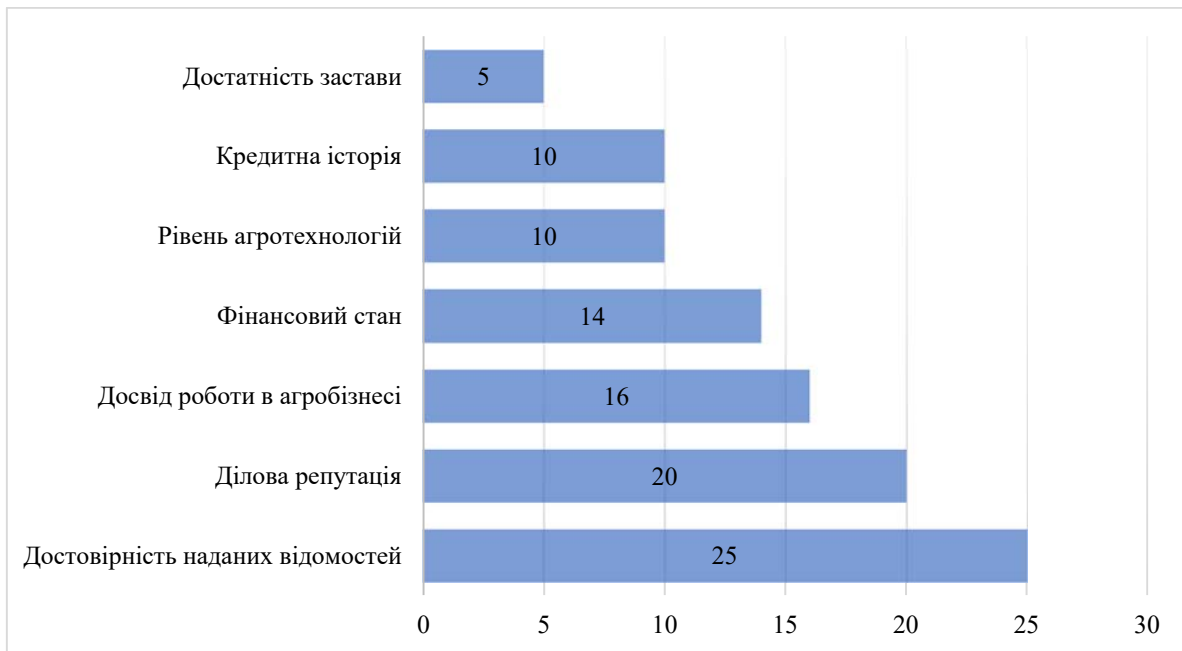

Рис. 3. Критерії оцінювання банками позичальника-агровиробника під час кредитування, %

Джерело: сформовано на основі [1]

5. Ризикове забезпечення. Кредитування може допомогти зменшити фінансові ризики, пов'язані з вирощуванням сільськогосподарських культур. Сільськогосподарські підприємства можуть отримати кредити з умовою погашення після збору врожаю, що знижує їх витрати та фінансові обтяження.

Важливо зауважити, що ефективне кредитування потребує правильного планування, керування та контролю за використанням кредитних коштів. Підприємства повинні аналізувати свою фінансову потужність, оцінювати ризики та раціонально використовувати отримані кредитні ресурси для досягнення поставлених цілей розвитку. На рис. 4 наведено етапи кредитування сільськогосподарських підприємств банками.

Щодо інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, то він уможливується процесом розширеного відтворення, в якому збільшення обсягів та якості виробленої продукції, зростання її інноваційної складової та підвищення конкурентоспроможності досягається за рахунок креативності, нових знань та їх матеріалізованих результатів [15]. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств та їх інноваційна активність потребують значних обсягів фінансових ресурсів, в першу чергу застосування такого джерела, як банківського кредитування [7]. Основою реалізації ефективного механізму кредитування інвестиційних проєктів є взаємозв'язок окремих його елементів, до яких належать: аналіз якості бізнес-планів реалізації інвестиційних проєктів; обстеження підприємства працівниками банку; правовий супровід здійснення інвестиційного кредитування; розробка оптимальної схеми кредитування інвестиційного проєкту; підготовка документації щодо реалізації інвестиційного проєкту, контроль та оперативне регулювання виконання календарних планів та витрачання ресурсів [11]; обґрунтування системи показників, що впливає на надання банком інвес-

тиційних кредитів та фінансовий аналіз потенційного позичальника.

Сьогодні аграрії працюють у досить складних умовах. Умови кредитування сільськогосподарських підприємств, під час воєнного стану, значно відрізняються від звичайних, оскільки збройний конфлікт серйозно вплинув на економіку та фінансову стабільність країни. До особливостей кредитування сільськогосподарських підприємств у воєнних умовах можна віднести наступні аспекти: спостерігається зниження доступності кредитів, де банки та фінансові установи більш обережно ставляться до надання кредитів у воєнний час через зростання ризику неповернення кредитних коштів. Вони можуть вимагати більш жорсткі умови для надання кредитів, такі як вищі процентні ставки або додаткові забезпечення. Відбувається зміна пріоритетів кредитування, адже умови війни можуть змінити пріоритети в установленні кредитних політик. Уряд значну частину фінансових ресурсів спрямовує на військові потреби та безпеку країни, зменшуючи доступність кредитів для аграрних підприємств.

Зростає ймовірність ризиків, адже війна, нажалю, збільшує ризики, дотичні до кредитування аграрних підприємств. Це може бути пов'язано зі зниженням виробництва сільськогосподарської продукції через втрати від військових дій, руйнуванням інфраструктури, перериванням поставок та іншими факторами, що підвищують ризики неповернення кредиту [14]. Щодо додаткових гарантій, то банки можуть вимагати додаткових гарантій для забезпечення кредитів аграрним підприємствам в умовах війни. Це можуть бути додаткові застави, поручителі або інші забезпечення, що допоможуть зменшити ризик банку.

Існує потреба у підтримці уряду, лише уряд може вживати заходів для підтримки аграрних підприємств в умовах війни. Це може включати надання додаткових кредитних програм, фінансову допомогу, зниження

Рис. 4. Етапи кредитування сільськогосподарських підприємств банками

Джерело: сформовано за результатами дослідження

податкового тягаря та інші заходи, спрямовані на збереження сільськогосподарського сектора. Важливо зазначити, що конкретні умови кредитування аграрних підприємств в умовах війни будуть залежати від політики країни, фінансових можливостей, ступеня впливу військових дій на економіку та інших факторів.

Війна торкнулася всіх сфер фінансового сектора країни, в тому числі кредитування. Водночас банки готові продовжувати кредитувати критично важливі в умовах воєнного стану галузі та підприємства: агропромисловий комплекс, харчову промисловість, виробництво товарів першої необхідності, медичних товарів тощо. У складних умовах воєнного часу нове кредитування в основному здійснюватиметься за підтримки державних програм. Національний банк активно долучився до ініціативи щодо розширення програм державної підтримки, зокрема «Доступні кредити 5-7-9» та портфельних гарантій через «Експортно-кредитне агентство». Відтепер будь-яке діюче підприємство, а також сільгоспвиробники для проведення посівної кампанії зможуть отримати пільгове кредитування під 0% річних на період воєнного стану [16]. Після його завершення відсоткова ставка для позичальників становитиме 5%. Попит на такі кредити за попередніми заявками, що надійшли банкам, значний. Також держава збільшила забезпечення позичальників державними гарантіями [16].

Водночас НБУ з 24 лютого 2022 року зробив низку важливих кроків як для спрощення умов роботи банків в умовах повномасштабної війни, так і для подальшої підтримки їх спроможності кредитувати. Банкам запропоновано бланкове рефінансування для підтримки ліквідності та компенсації можливого впливу державних коштів, а саме: внесено зміни до законодавства, які унеможливають застосування заходів впливу за порушення банками нормативів, зокрема достатності капіталу та ліквідності. Це забезпечує здатність банків надавати кредити, навіть якщо вони зазнають збитків.

Крім того, банкам дозволено впроваджувати «кредитні канікули» і не враховувати неповернення кредитів при оцінці кредитного ризику. Банки самостійно пропонували «кредитні канікули» широкому колу своїх боржників, тим самим їх підтримуючи [16]. Водночас банкам дозволено реструктуризувати кредити, несво-

часне обслуговування яких пов'язане з фінансовими труднощами боржників, без визнання прострочення за такими кредитами, якщо необхідність реструктуризації пов'язана з російською агресією. Згідно довгострокових реструктуризацій не відбувається суттєва втрата вартості кредиту. Це створює гнучкі умови для ефективної роботи з позичальником та пошуку оптимального графіку та умов обслуговування боргу.

Крім того, максимально спрощено вимоги до поточної роботи банків, зокрема:

1. Банкам дозволено оцінювати кредитний ризик за банками-контрагентами (резидентами) без врахування дотримання ними економічних нормативів, встановлених НБУ.

2. Призупинено на період воєнного стану та 30 днів після його скасування вимоги щодо регулярної переоцінки та перевірки наявності та стану застави.

3. Кредитний ризик за державними цінними паперами в іноземній валюті фіксується за рейтингом станом на 24 лютого 2022 року, підвищення ваг ризику за державними цінними паперами в іноземній валюті відтерміновано на рік.

Враховуючи військову ситуацію, ключові аграрні асоціації України просять продовжити державну програму «Доступні кредити 5-7-9» та підвищити поріг кредитування з 90 млн грн до 180 млн грн на одне господарство [8].

За словами аграріїв, напередодні весняної посівної 2023 року в Україні склалася ситуація, навіть більш критична для агросектору, ніж на початку повномасштабної російської агресії. Це пояснюється тим, що з початком війни у 2022 році аграрії використовували власні накопичені ресурси та кредитні кошти за державною програмою пільгового кредитування «5-7-9», якою минулого року скористалися близько 44 тис. сільгоспвиробників [8]. Однак на 2023 рік ця програма не була продовжена, незважаючи на те, що аграрії не мали коштів для закупівлі товарно-матеріальних цінностей для майбутньої посівної.

Цього року кредитні кошти повністю використано для забезпечення посівної кампанії, оскільки інших фінансових джерел для її проведення в аграріїв не було. Наступний 2024 рік буде ще складнішим, передбачають аграрії [8]. Розуміючи важливість підтримки аграрного сектора, Уряд у 2023 році продовжив Дер-

жавну програму «Доступні кредити 5-7-9%» для полегшення доступу аграріїв до кредитів в умовах воєнного стану та програму надання державних гарантій. Аграрії можуть отримати кредит на суму до 90 млн грн у рамках програми «Доступні кредити 5-7-9%» під 5-9% річних в залежності від категорії кредиту та суб'єкта господарювання.

Крім того, продовжено термін, протягом якого сільськогосподарські товаровиробники мали можливість отримати фінансову підтримку на проведення посівної кампанії, у тому числі з перспективою продовження раніше виданих кредитів на проведення посівних робіт, за умови погашення представниками великого та середнього агробізнесу до 25% від отриманого кредиту, з можливістю отримання державних гарантій на часткове виконання боргових зобов'язань

за такими кредитами. З початку 2023 року українські аграрії отримали майже 33,4 млрд грн банківських кредитів на розвиток господарств, з них 5 тис. підприємств отримали 18,9 млрд грн за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» [10] (табл. 2).

Зарубіжний досвід показує, що економічно розвинені країни мають розгалужену кредитну систему, яка стимулює ефективний розвиток кредитних відносин і кредитного забезпечення.

До країн з найбільшою питомою вагою позикових коштів у капіталі сільського господарства належать Англія та Німеччина – близько 50%, Франція – понад 40%, Італія та Бельгія – понад 30%. У країнах Європейського Союзу 40% господарств повністю залежать від позикових коштів і лише 25% господарств обходяться без банківських кредитів [6].

Таблиця 2

Стан залучення кредитних коштів суб'єктами підприємництва – сільськогосподарськими товаровиробниками у 2023 році у тому числі за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» станом на 12 червня 2023 року, тис грн

Область	Кількість с/г товаровиробників, які залучили кредити		Обсяг залученого кредиту/кредитної лінії		Обсяг залученого кредиту/кредитної лінії під портфельні гарантії	Процентна ставка за укладеними кредитами/кредитними лініями, %	
	Всього	у тому числі за програмою 5-7-9	Всього по всіх програмах кредитування	у тому числі за програмою 5-7-9	Разом	мінімальна	максимальна
Вінницька	888	745	3 965 266,59	2 322 357,77	1 433 892,16	0,01	45,00
Волинська	396	364	1 651 726,39	1 326 516,77	1 131 029,05	13,96	24,46
Дніпропетровська	489	376	3 029 197,33	1 587 972,72	1 593 059,70	0,01	26,00
Донецька	13	11	37 628,56	32 854,18	23 582,77	6,00	20,00
Житомирська	197	144	887 894,52	599 649,33	163 311,87	4,50	24,86
Закарпатська	18	14	42 247,00	39 351,00	20 512,00	18,96	24,38
Запорізька	179	118	453 050,16	435 426,08	354 168,71	13,22	20,00
Івано-Франківська	98	68	328 738,49	232 612,49	91 901,00	14,22	25,00
Київська	560	467	7 566 735,73	2 106 137,87	1 511 655,37	0,01	27,00
Кіровоградська	977	838	2 874 389,58	2 492 067,97	1 942 848,30	6,00	24,40
Луганська	1	1	83,71	83,71	0,00	17,19	17,46
Львівська	454	391	1 689 728,60	1 343 670,43	894 114,90	0,01	26,90
Миколаївська	270	186	1 052 119,14	568 542,80	343 619,41	6,50	24,38
Одеська	665	565	2 566 344,74	2 118 728,44	1 641 801,94	6,00	24,48
Полтавська	271	169	1 524 417,56	851 733,70	597 921,94	7,00	24,71
Рівненська	104	70	695 771,10	410 330,25	174 162,57	17,32	26,90
Сумська	227	171	935 989,22	798 422,07	381 507,51	8,60	25,00
Тернопільська	412	301	1 783 700,02	1 050 148,00	636 621,00	11,50	29,90
Харківська	268	193	949 705,19	869 564,17	544 137,63	12,22	24,46
Херсонська	32	3	33 347,00	22 543,00	18 000,00	20,00	20,00
Хмельницька	294	194	1 644 726,87	699 501,60	216 644,75	9,50	25,00
Черкаська	244	161	1 373 082,78	825 247,11	134 417,42	8,00	24,77
Чернівецька	80	74	348 151,45	302 347,30	142 684,93	18,00	22,58
Чернігівська	254	184	1 544 212,09	798 732,45	625 987,27	0,01	30,95
Всього	7 391	5 808	36 978 253,82	21 834 541,21	14 617 582,20	0,01	45,00
Було станом на 05.06.2023 р.	7 153	5 590	35 915 649,27	21 022 768,56	13 923 412,68	0,01	45,00
Було станом на 31.12.2022 р.	43 648	X	95 467 281,55	X	53 661 331,33	0,01	45,00

Джерело: сформовано на основі [10]

Як більш ефективний інструмент підвищення доступності кредитних ресурсів для аграрної галузі доцільно створити механізм часткового або повного державного гарантування повернення кредиту. Гарантійний фонд діє в багатьох країнах світу. Це дає можливість вирішити проблему забезпечення кредитування, підвищити кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств, стимулювати надання кредитних ресурсів банківським сектором, забезпечити видатки бюджету, перерозподілити кредитні ризики [6].

Статистика свідчить, що в розвинених країнах 70% оборотних коштів для розвитку аграрного сектору формується за рахунок банківського кредитування, тоді як в Україні ця частка становить лише 20%. Проблеми кредитування аграрного сектору зумовлюють необхідність удосконалення механізму кредитування [6; 13]. Кредитні кошти залишаються поки що без-

альтернативним джерелом фінансування, але незадовільний фінансовий стан багатьох аграрних підприємств, відсутність ліквідної застави за кредитом, якої вимагають банки, відсутність позитивної кредитної історії ускладнюють, а в окремих випадках унеможливають отримання банківських кредитів, особливо на довготривалий строк [9]. У табл. 3 наведено інформацію про стан залучення кредитних коштів суб'єктами господарювання – сільськогосподарськими товаровиробниками у 2023 році, в тому числі за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%». Враховуючи зазначені особливості виробничого процесу сільськогосподарського підприємства, вдосконаленню кредитування аграріїв може сприяти диференціація умов їх кредитування та застосування диференційованих процентних ставок за користування кредитом.

Таблиця 3

**Стан залучення кредитних коштів суб'єктами підприємництва –
сільськогосподарськими товаровиробниками у 2023 році
у тому числі за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» станом на 12 червня 2023 року, тис. грн**

Банки	Кількість с/г товаровиробників, які залучили кредити		Обсяг залученого кредиту/кредитної лінії		Обсяг залученого кредиту/кредитної лінії під портфельні гарантії	Процентна ставка за укладеними кредитами/кредитними лініями, %	
	Всього	у тому числі за програмою 5-7-9	Всього по всіх програмах кредитування	у тому числі за програмою 5-7-9	Разом	мінімальна	максимальна
1	2	3	4	5	6	7	8
АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК»	147	99	775822 261,06	629 882,53	265375,50	0,01	24,38
АТ КБ «ПриватБанк»	2 261	2260	7005138,50	7000138,50	6988138,50	14,46	18,37
АТ «Ощадбанк»	2 154	2004	5581594,37	4222280,84	1208422,20	9,50	28,72
АТ «ПУМБ»	331	274	3288765,00	1891986,00	894978,00	6,00	24,40
АТ «Прокредит Банк»	384	309	2789562,63	2187383,54	1671528,78	4,50	24,46
АТ АБ «Укргазбанк»	233	189	2610451,27	1443280,83	1724286,22	0,01	24,77
АТ «Укрексімбанк»	91	75	1574706,00	988838,00	853658,00	16,00	30,95
АТ «ОТП Банк»	111	54	1301944,96	510718,00	416458,00	0,01	25,00
АТ «Райффайзен Банк»	1 109	153	1212300,00	659416,00	199552,00	20,00	45,00
АТ «Кредобанк»	122	108	1132257,11	772252,83	43000,00	4,50	23,39
ПАТ АБ «ПІВДЕННИЙ»	27	10	509751,72	133146,31	6310,93	7,00	30,00
АТ АКБ «Львів»	185	91	474037,00	295861,00	20635,00	15,00	29,90
АТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО»	71	64	434486,00	389775,32	144239,07	20,00	26,00
АТ «АГРОПРОСПЕРІС БАНК»	78	62	277555,86	175674,56	42300,00	8,00	26,83
АТ «ТАСКОМБАНК»	9	2	234874,10	92372,60	0,00	0,01	27,00
АТ «БАНК ВОСТОК»	9	5	146150,00	65900,00	55000,00	18,50	22,46
АТ «Полтава-Банк»	18	18	118879,02	118879,02	11500,00	19,39	24,05
АТ «Полікомбанк»	8	5	94124,10	42493,90	0,00	4,50	24,00
АТ «БАНК АЛЬЯНС»	5	5	76000,00	76000,00	28000,00	16,77	21,65
АТ «АБ «РАДАБАНК»	7	0	70054,30	0,00	0,00	6,00	27,00
АТ «МетаБанк»	3	1	58000,00	2000,00	0,00	18,46	18,77
АТ «ПРЕУС БАНК МКБ»	3	3	47200,00	47200,00	7200,00	19,00	22,58

Продовження Таблиці 3

1	2	3	4	5	6	7	8
АТ «Банк «УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ»	3	2	45000,00	41000,00	33000,00	13,82	23,00
АТ «МІБ»	7	4	33000,00	12000,00	4000,00	22,04	27,00
АТ «КБ «ГЛОБУС»	10	7	15632,39	13361,43	0,00	0,01	24,38
АТ «КОМІНБАНК»	1	1	11700,00	11700,00	0,00	23,61	23,61
АТ «АКБ «КОНКОРД»	2	2	7000,00	7000,00	0,00	19,00	22,00
АТ «RwS bank»	1	1	4000,00	4000,00	0,00	22,63	22,63
АТ «АЛЬТБАНК»	1	0	1828,43	0,00	0,00	6,00	6,00
АТ «МТБ БАНК»	0	0	0,00	0,00	0,00	-	-
АТ «АСВІО»	0	0	0,00	0,00	0,00	-	-
ПАТ «Кредитвест банк»	0	0	0,00	0,00	0,00	-	-
АТ «ПРАВЕКС БАНК»	0	0	0,00	0,00	0,00	-	-
ПАТ «КБ «АКОРДБАНК»	0	0	0,00	0,00	0,00	-	-
АТ «БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЦАДЖЕНЬ»	0	0	0,00	0,00	0,00	-	-
АТ «Альфа-Банк»	0	0	0,00	0,00	0,00	-	-
АТ «МЕГАБАНК»	0	0	0,00	0,00	0,00	-	-
АТ «СКАЙ БАНК»	0	0	0,00	0,00	0,00	-	-
АТ «УКРСИББАНК»	0	0	0,00	0,00	0,00	-	-
АТ «КРИСТАЛБАНК»	0	0	0,00	0,00	0,00	-	-
АТ «МОТОР-БАНК»	0	0	0,00	0,00	0,00	-	-
АТ «БАНК СІЧ»	0	0	0,00	0,00	0,00	-	-
Всього по банках	7391	5808	36978 253,82	21834 541,21	14617 582,20	0,01	45,00
Було станом на 05.06.2023	7153	5590	35915649,27	21022768,56	13923412,68	0,01	45,00
Було станом на 31.12.2022	43648	X	95467281,55	X	53661331,33	0,01	45,00

Джерело: сформовано на основі [10]

У такий спосіб банківський сектор може впливати на покращення показників діяльності підприємств, таких як, наприклад, дебіторська та кредиторська заборгованості, які впливають на фінансовий стан суб'єкта господарювання [6; 12].

Сільське господарство є досить кредитоемною галуззю, і її нормальне функціонування без кредитних ресурсів у сучасних умовах практично неможливе. Це пов'язано зі специфікою сільського господарства; відсутністю вільних фінансових ресурсів; високою капіталомісткістю і відносно низькою фондівдачею; сезонністю виробництва і значною тривалістю виробничого циклу; залежністю від природно-кліматичних умов, що знижує гарантованість кредитів сільськогосподарським товаровиробникам; відносно невеликими розмірами підприємств аграрного сектору, що робить їх менш конкурентоспроможними на ринку коротко- та довгострокових кредитів [6].

Кредитна підтримка сільського господарства, розвитку сільських територій та агропідприємств створює умови для: забезпечення національної продовольчої безпеки; сприяння розвитку сільських населених пунктів та формування середнього класу на селі шляхом гарантування зайнятості сільських жителів та підвищення їх доходів; покращення інвестиційної привабливості аграрного сектору та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств; зростання конкурентоспроможності продукції, ефективності галузі

та стабільності аграрного ринку; збільшення участі України у постачанні сільськогосподарської продукції та продовольства на світові ринки; раціональне використання земель сільськогосподарського призначення; зменшення антропогенного та негативного екологічного впливу аграрного сектору на навколишнє середовище. Одним із напрямів кредитної політики в аграрному секторі має стати створення державної системи надання режиму найбільшого сприяння у сфері фінансування сільського господарства. Інвестиції в аграрну науку і технології створюють середовище, сприятливе для економічного зростання та інновацій.

Висновки. Поряд з бюджетним фінансуванням, кредитування аграріїв є одним з найважливіших зовнішніх ресурсів підтримки інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Кредитні ресурси залучаються в аграрний сектор з метою збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Інвестиційне кредитування сільськогосподарських підприємств має певні особливості, які потребують індивідуального підходу до кредитування, мінімізації кредитних ризиків та стимулювання розвитку державного інвестиційного кредитування. Однією з найбільш перспективних форм фінансування сільськогосподарських програм і проєктів є інвестиційне кредитування комерційними банками.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Артем'єва О.О. Банківське кредитування АПК: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 21. Ч. 1. С. 13–18. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_1_2018ua/4.pdf (дата звернення: 09.04.2023).
2. Аранчій В.І., Зоря О.П., Петренко І.І. Кредит у системі фінансового забезпечення інвестиційного розвитку аграрних підприємств. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2011. № 4. С. 120–124.
3. Аранчій В.І. Особливості банківського кредитування аграрних товаровиробників в сучасних умовах. 2011. С. 10–14. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/010.pdf> (дата звернення: 14.05.2023).
4. Гончарук І.В., Томашук І.В. Формування стратегії економічного розвитку сільськогосподарського підприємства для підвищення його конкурентоспроможності. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 4 (62). С. 7–24. DOI: <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2022-4-1>
5. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 06.06.2023).
6. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності. URL: <http://referat-ok.com.ua/work/kredituvannya-silskogospodarskih/> (дата звернення: 11.03.2023).
7. Кисіль С.С. Пріоритетні напрями покращення кредитного забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 15. С. 45–49.
8. Мартишко В. Аграрії просять владу продовжити програму кредитування «5-7-9» для проведення весняної посівної. 2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/press-conference/895324.html> (дата звернення: 19.04.2023).
9. Майорова Т.В. Банківське кредитування інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. 2015. С. 10–16. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/881/891> (дата звернення: 27.04.2023).
10. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. Стан кредитування підприємств АПК у 2023 році. 2023. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriemstv-apk/stan-kredituvannya-pidpriemstv-apk-u-2023-roci> (дата звернення: 12.06.2023).
11. Погрішук О.Б. Інвестиційне кредитування в системі інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектора. *Агроекономіка*. 2017. № 21. С. 35–40.
12. Podolianchuk O., Tomashuk I. Formation of financial results of activities of agricultural enterprises of Vinnitsa region. *The scientific heritage*. 2020. № 47. P. 7. P. 63–73.
13. Томашук І.В., Томашук І.О. Теоретико-організаційні аспекти механізму кредитування аграрних підприємств. *Економічний дискурс*. 2021. Вип. 3-4. С. 64–78.
14. Томашук І.В., Томашук І. О. Управління фінансовими ризиками підприємства як складова забезпечення сталого функціонування суб'єкта економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-64> (дата звернення: 17.05.2023).
15. Tomashuk I. Competitiveness of agricultural enterprises in market conditions and ways of its increase. *Green, Blue & Digital Economy Journal*. 2023. № 1. Vol. 4. P. 64–81. DOI: <https://doi.org/10.30525/2661-5169/2023-1-7>
16. Фурман В. Як НБУ підтримує кредитування під час війни. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/31/684979/> (дата звернення: 26.04.2023).

REFERENCES

1. Artemieva O.O. (2018) Bankivske kredyтування APK: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku [Bank crediting of agricultural industry: current state and prospects for development]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu* [Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University], vol. 21, 1, pp. 13–18. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_1_2018ua/4.pdf (accessed: 09.04.2023).
2. Aranchii V.I., Zoria O.P., Petrenko I.I. (2011) Kredyt u systemi finansovoho zabezpechennia investytsiinoho rozvytku ahrarnykh pidpriemstv [Credit in the system of financial support for investment development of agricultural enterprises]. *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii* [Bulletin of the Poltava State Agrarian Academy], № 4, pp. 120–124.
3. Aranchii V. I. (2011) Osoblyvosti bankivskoho kredyтування ahrarnykh tovarovyrobnykiv v suchasnykh umovakh [Peculiarities of bank lending to agricultural commodity producers in modern conditions], pp. 10–14. Available at: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/010.pdf> (accessed: 14.05.2023).
4. Honcharuk I. V., Tomashuk I. V. (2022) Formuvannya stratehii ekonomichnoho rozvytku silskohospodarskoho pidpriemstva dlia pidvyshchennia yoho konkurentospromozhnosti [Formation of a strategy for the economic development of an agricultural enterprise to increase its competitiveness]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky* [Economics, finance, management: topical issues of science and practice], № 4 (62), pp. 7–24. DOI: <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2022-4-1>
5. Zakon Ukrainy «Pro investytsiynu diialnist» vid 18.09.1991 № 1560-XII [Law of Ukraine «On Investment Activity» dated September 18, 1991 № 1560-XII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (accessed: 06.06.2023).
6. Kredyтування silskohospodarskykh pidpriemstv yak efektyvne dzherelo investytsiinoi diialnosti [Lending to agricultural enterprises as an effective source of investment activity]. Available at: <http://referat-ok.com.ua/work/kredituvannya-silskogospodarskih/> (accessed: 11.03.2023).
7. Kysil S.S. (2018) Priorytetni napriamy pokrashchennia kredytnoho zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku silskohospodarskykh pidpriemstv [Priority directions for improving credit provision for innovative development of agricultural enterprises]. *Investytsii: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience], № 15, pp. 45–49.
8. Martyshko V. (2023) Ahrarii prosiat vladu prodovzhyty prohramu kredyтування «5-7-9» dlia provedennia vesnianoi posivnoi [Farmers are asking the authorities to continue the «5-7-9» lending program for spring sowing]. Available at: <https://interfax.com.ua/news/press-conference/895324.html> (accessed: 19.04.2023).
9. Maiorova T.V. (2015) Bankivske kredyтування investytsiinoi diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [Bank crediting of investment activities of agricultural enterprises], pp. 10–16. Available at: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/881/891> (accessed: 27.04.2023).
10. Ofitsiynyi sait Ministerstva ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy [Official website of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine]. Stan kredyтування pidpriemstv APK u 2023 rotsi [The state of lending to agro-industrial complex enterprises

in 2023]. (2023). Available at: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriemstv-apk/stan-kredituvannya-pidpriemstv-apk-u-2023-roci> (accessed: 12.06.2023).

11. Pohrishchuk O.B. (2017) Investytsiine kredyтування v systemi investytsiinoho zabezpechennia rozvytku ahrarnoho sektora [Investment lending in the system of investment support for the development of the agricultural sector]. *Ahrosvit* [Agroworld], № 21, pp. 35–40.

12. Podolianchuk O., Tomashuk I. (2020) Formation of financial results of activities of agricultural enterprises of Vinnitsa region. *The scientific heritage*, № 47, 7, pp. 63–73.

13. Tomashuk I. V., Tomashuk I. O. (2021) Teoretyko-orhanizatsiini aspekty mekhanizmu kredyтування ahrarnykh pidpriemstv [Theoretical and organizational aspects of the crediting mechanism of agricultural enterprises]. *Ekonomichnyi dyskurs* [Economic discourse], vol. 3-4, pp. 64–78.

14. Tomashuk I.V., Tomashuk I.O. (2022) Upravlinnia finansovymy ryzykamy pidpriemstva yak skladova zabezpechennia staloho funktsionuvannia subiekta ekonomiky [Financial risk management of the enterprise as a component of ensuring the sustainable functioning of the economic entity]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and society]. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-64> (accessed: 17.05.2023).

15. Tomashuk I. (2023) Competitiveness of agricultural enterprises in market conditions and ways of its increase. *Green, Blue & Digital Economy Journal*, № 1, vol. 4, pp. 64–81. DOI: <https://doi.org/10.30525/2661-5169/2023-1-7>

16. Furman V. (2022) Yak NBU pidtrymuie kredyтування pid chas viiny [How the NBU supports lending during the war]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/31/684979/> (accessed: 26.04.2023).